

ФОРМУВАННЯ ІНДИКАТИВНИХ ЗНАЧЕНЬ ПОКАЗНИКІВ РОЗПІЗНАВАННЯ КЛАСУ КРИЗИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

РАЄВНЄВА О. В.

доктор економічних наук

ГОРОХОВА О. І.

Харків

В економіках країн світу, включаючи Україну, основними ланками, що визначають рівень соціально-економічного розвитку держави, його соціальну та економічну безпеку є підприємства. Однак потрібно зазначити, що промислові підприємства – один із суб'єктів економіки, який сильно піддається впливу економічних циклів кон'юнктури та конкурентної боротьби на ринках. На сучасному етапі Україна перебуває у стані ринкової трансформації, який супроводжується поширенням світових інтеграційних процесів та посиленням кризових явищ. Подолання кризи надасть можливість продовжити життєдіяльність підприємства, забезпечити його відродження на тому ж або вищому рівні організації та ефективності. Порушення циклічності (невихід з кризового стану) зумовлює припинення його діяльності як суб'єкта господарювання.

Метою статті є розробка алгоритму розпізнавання промислових підприємств, які функціонують в умовах кризи та визначення індикативних значень показників класу кризи.

Алгоритм розпізнавання класу криз промислових підприємств та формування індикативних значень показників, які характеризують це явище, представлений на рис. 1.

На першому етапі алгоритму проводиться аналіз наукової літератури, який дозволяє визначити показники, що характеризують фінансову сторону діяльності підприємств. Розглянуті вітчизняні методики оцінки фінансового стану підприємств мають ряд недоліків: за велика кількість фінансових коефіцієнтів, що пропонується для використання в розрахунках, причому багато з них відображують різні сторони діяльності підприємства, мають різну спрямованість, тому не дають підстав для достовірних прогнозів; відсутність градації показників за ступенем їх важливості, на основі якої можна зробити висновок про рівень розвитку підприємства тощо. Отже, існує реальна необхідність у формуванні методики, яка надасть необхідний інструментарій для вибору показників необхідних для дослідження рівня розвитку підприємства. Обрані показники є підґрунтям для розробки процедури оцінки класу кризи промислових підприємств, враховуючи специфіку діяльності та приналежність підприємств до певної галузі.

Запропонований підхід до вибору фінансових показників, які найбільш повно, об'єктивно, заснований на використанні методів їх редукції, зокрема, логічного обґрунтування, кореляційного аналізу та математичної формалізації.

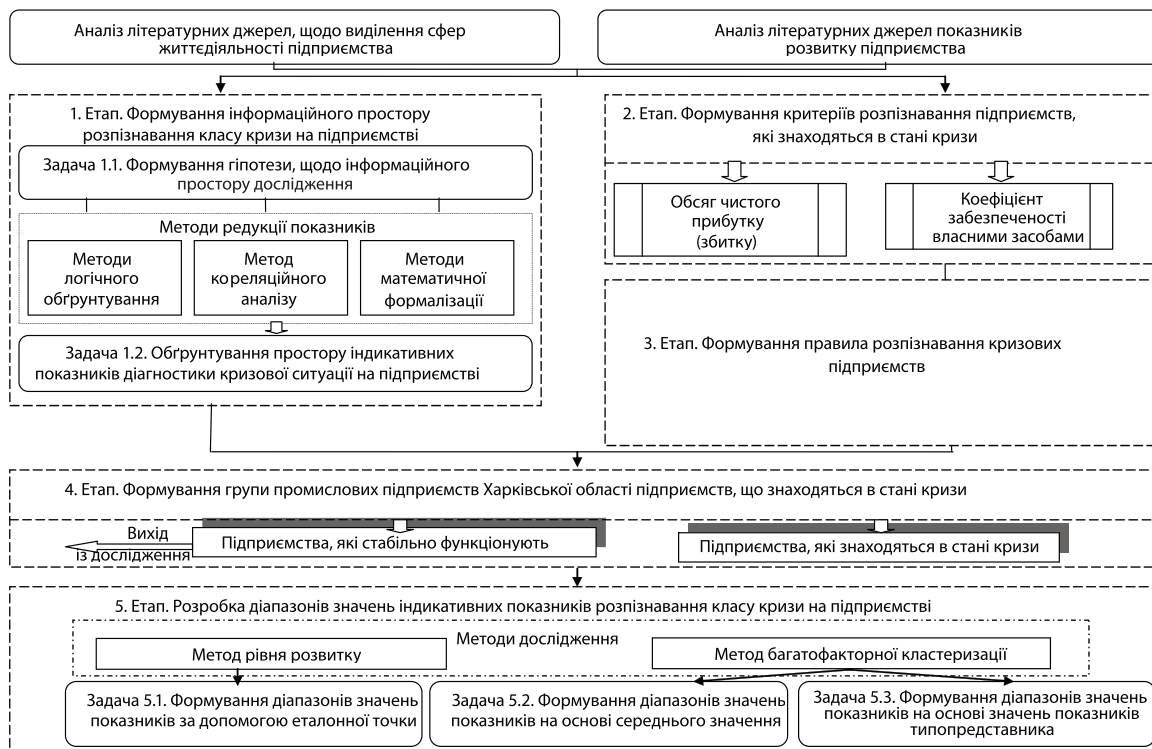

Рис. 1. Алгоритм визначення індикативних характеристик класу кризи промислових підприємств

Проведений аналіз літературних джерел [2, 4, 5] дозволив сформулювати набір фінансових індикаторів, який включав в себе три групи показників: показники прибутковості, ліквідності та фінансової стійкості (табл. 1).

Таблиця 1

Фінансові показники діяльності підприємства

Показники прибутковості	рентабельність власного капіталу
	рентабельність активів
	рентабельність діяльності
	рентабельність основного капіталу
	рентабельність продукції
Показники ліквідності	коефіцієнт абсолютної ліквідності
	коефіцієнт швидкої ліквідності
	коефіцієнт покриття
	співвідношення дебіторської й кредиторської заборгованості
	коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів
Показники фінансової стійкості	коефіцієнт автономії
	коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел
	коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності
	коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами
	коефіцієнт фінансування
	коефіцієнт поточної заборгованості

Наведені показники розраховані за результатами фінансової звітності 36 промислових підприємств Харківської області за період 2003–2009 рр.

На другому етапі алгоритму формуються критерії, за допомогою яких проводиться розпізнавання промислових підприємств, що знаходяться в кризовому стані. Первинним зовнішнім проявом виникнення кризи є формування стійкої тенденції збільшення поточних витрат, а також зменшення обсягу діяльності, доходів і прибутку. Подальше поглиблення кризи характеризується катастрофічним погіршенням всіх показників його стану (як кількісних, так і якісних), що призводить до поступової втрати власного капіталу (чистих активів) і виникнення дефіциту фінансових ресурсів для розрахунку по зобов'язаннях. За цих підстав пропонується в якості критеріїв розпізнавання кризи використовувати обсяг чистого прибутку (збитку) та коефіцієнт забезпеченості власними коштами. Вибір цих критеріїв обґрунтований тим, що:

1) обсяг чистого прибутку (збитку) надає користувачам, насамперед інвесторам і кредиторам, важливу фінансову інформацію для оцінки минулої діяльності підприємства, а також ризику недосягнення ним очікуваних результатів;

2) коефіцієнт забезпеченості власними засобами вважається критерієм для визначення неплатоспроможності (банкрутства) підприємства та характеризує наявність власних оборотних коштів у підприємства, необхідних для його фінансової стійкості.

Третій етап алгоритму передбачає формування правила розпізнавання промислових підприємств, що знаходяться в кризовому стані. Аналіз особливості функціонування українських підприємств дозволив сформулювати наступне правило розпізнавання: підприємство знаходиться в стані кризи, якщо 2/3 частини досліджуваного періоду у нього спостерігається:

а) збільшення обсягу чистого збитку;

б) значення коефіцієнта забезпечення власними засобами менше 0.

На четвертому етапі алгоритму проводиться групування промислових підприємств Харківської області на дві групи за сформованим правилом розпізнавання. Використовуючи результати стратегічного (тактичного або операційного) дослідження діяльності підприємств та сформованого правила розпізнавання на основі визначених критеріїв, проводиться поділ промислових підприємств на підприємства, що стабільно функціонують та підприємства, які знаходяться у кризовому стані.

Проаналізував 36 промислових підприємств Харківської області за період 2003 – 2009 рр. за наведеним правилом розпізнавання, 19 з них вважаються кризовими та є об'єктом подальшого дослідження, а підприємства які потрапили до групи фінансово стійких, виключаються із дослідження.

П'ятий етап алгоритму передбачає формування діапазонів значень індикативних показників розпізнавання певного класу важкості прояву криз на підприємстві. Для цього пропонується використовувати методи рівня розвитку та багатофакторної кластеризації. Вихідною інформацією аналізу є статистична звітність визначених вище 19 кризових підприємств за період 2003–2009 рр. у щорічному розрізі, тобто загальна кількість ситуацій в аналізі складає 103.

Метод рівня розвитку передбачає побудову інтегрального показника, який дозволить впорядкувати підприємства, що знаходяться в стані кризи за певною мірою відстанню до штучно сконструйованої у просторі точки – точки еталона розвитку [3]. Визначені інтегральні показники є вихідною інформацією для кластеризації підприємств та отримання трьох однорідних груп, що відповідають певному класу кризи на підприємстві.

Кластеризація інтегральних показників дозволяє виділити підприємства з близькими значеннями всіх вихідних показників дослідження та згрупувати підприємства на три основні класи за критерієм глибини кризи:

- легка криза, коли значні запаси готової продукції на складі, зменшення обороту від реалізації продукції, зростання собівартості;

- середня криза, коли відсутність або незначний рівень страхових (резервних) фондів, високий рівень кредиторської заборгованості, великі обсяги низьколіквідних оборотних активів та великий обсяг капіталовкладень із тривалим строком окупності;

- важка криза, коли доля власного капіталу менше за долю залученого капіталу, недостатність власного капіталу для подальшого вкладання в виробництво.

Відповідно до кожного кластеру підприємств пропонується визначити типопредставника, значення вихідних показників якого є індикативними значеннями для певного класу кризи.

Аналогічні розрахунки пропонується провести на підставі багатофакторної кластеризації. Використання кластеризації на основі системи вихідних показників дозволяє уникнути обмеження їх згортки. Групування проводиться на три кластери за допомогою методу *k*-середніх, економічна інтерпретація кластерів наведена вище. Для кожної отриманої групи підприємств, що знаходяться у різному стані кризи, визначаються індикативні значення вихідних показників на підставі розрахунку їх середніх значень по кластеру та визначення їх значень у типопредставника групи.

За результатами багатофакторної кластеризації із 103 ситуацій підприємств Харківської області, які знаходяться в кризовому стані, до першого кластеру віднесено 7 підприємств; до другого кластеру 68 підприємств; до третього класу 28 підприємств.

В табл. 2 (див. наступну стор.) наведено результати отриманих індикативних значень.

Таким чином, на підставі проведених досліджень розроблено алгоритм визначення загальних індикативних значень фінансових показників підприємств, що функціонують в умовах різної глибини прояву кри-

зових явищ. За тих умов, що розроблені діапазони зміни значення цих показників визначено на основі аналізу підприємств машинобудування, вони можуть бути розглянуті в якості найбільш характерних значень, що відбивають певний клас кризи на підприємстві. Ці характерні значення складають основу системи моніторингу за діяльністю промислових підприємств та можуть бути використані в якості фактографічного матеріалу формування ефективних управлінських рішень щодо санації підприємств. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Халафян А. А. STATISTICA 6. 0. Статистический анализ данных: Учебник. – 3-е изд. – М: ООО «Бином-Пресс», 2007. – 512 с.

2. Егоров П. В., Андреева В. Г. Диагностика управления финансовой деятельностью предприятия: Монография. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 202 с.

3. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: Методы таксономии и факторного анализа. / Пер. с пол. В. В. Иванова; науч. ред. – В. М. Жуковской. – М.: Статистика, 1980. – 151 с.

4. Раєвська О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: Монографія. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 496 с.

5. Савицкая Г. В. Анализ эффективности деятельности предприятия: методологические аспекты. – М.: Новое знание, 2003. – 160 с.